

SPECIÁLIS RÉGIÓTÍPUSOK SZEREPE AZ EURÓPAI UNIÓ REGIONÁLIS EGYENLŐTLENSÉGEIBEN

IGARI ANDRÁS

THE ROLE OF REGIONAL TYPOLOGIES IN REGIONAL INEQUALITIES
OF THE EUROPEAN UNION

Abstract

In the regional policy of the European Union, the importance of regional typologies linked to specific geographical elements has varied over the past decades. This article shows that since the 1990s the role of these specific regional typologies, and thus of regional characteristics, in European regional policy has been declining. However, the analysis of a wide range of socio-economic data reveals that some types of regions (sparsely populated regions, outermost regions, external border regions) are in a particularly unfavourable socio-economic situation, while others may need specific support not at European but at macro-regional level (for example, the coastal regions of the Mediterranean). The article concludes that, although the value of GDP per capita is indeed only marginally explained by the different regional typologies, broadening the concept of underdevelopment and recognising macro-regional challenges could be a priority for the European Union.

Keywords: European Union, regional typologies, regional policy, socio-economic characteristics

Bevezetés

Az Európai Unióban kiemelt szerepe van a régiók sokszínűségének, erre utal a közösség hivatalos jelmondata is: „egység a sokféleségben”. Egyaránt találhatunk itt tengerparti, magashegységi és síksági régiókat, szigeteket, illetve zord időjárású, ritkán lakott és – amennyiben az egykori gyarmatokat is idevesszük – tengerentúli területeket is. Mindezen sokszínűséget a társadalmi struktúrák is alakítják: vannak nagyvárosias, városias, avagy rurális, illetve határ menti térségek is.

A regionalitás szerepe a közösség költségvetésében is visszaköszön: az Európai Unió támogatásainak 32,5%-a jutott a 2014–2020-as finanszírozási időszakban a regionális politika céljaira, ami 351,8 milliárd eurónyi összegnek felel meg. Ugyanakkor ennek 95%-át a gazdasági fejlettség fogalmához kötődő egy főre jutó GDP, illetve GNI értéke alapján osztják szét, míg a speciális, bizonyos természet- vagy társadalomföldrajzi elemekhez kötődő régiótípusok és azok problémáinak szakpolitikai szinten célzott támogatása csupán a támogatások 3,5%-ra jogosult. Bár a 2021–2027-es ciklusban a regionális politika kapcsán elérhető támogatások odaítélésében továbbra is az egy főre jutó GDP értéke lesz meghatározó, azonban a fent említett speciális természet- és társadalomföldrajzi régiótípusok az elmúlt években ismét egyre nagyobb szerepet kaptak a regionális politikához kapcsolódó szakmai dokumentumokban, ami egyfajta változást sejtet az európai kohéziós politikában.

Jelen cikk célja, hogy feltárja az Európai Unió szakpolitikáiban megjelenő speciális (azaz nem fejlettségen alapuló) régiótípusok társadalmi-gazdasági jellemzőit. Fontos kérdés, hogy mennyire tekinthetők egységesnek e régiócsoportok, azaz külön fejlesztéspolitikai régiótípusként való kezelésük valóban indokolt-e. Ezek alapján fogalmazhatjuk meg a cikk fő kutatási kérdését, miszerint: Az egyes térségtípusok milyen társadalmi-gazdasági jellemzőkkel bírnak az Európai Unióban? Ugyanakkor számos, a fő kutatási kérdést

kiegészítő kérdés is felmerül: Van-e olyan térségtípus, amelynek valamilyen jellegzetes hátránya, hiányossága van? Mekkora belső egyenlőtlenségek vannak ezen adataik alapján a vizsgált régiótípusoknak? Mely térségtípusok szorulhatnak rá – a statisztikai adatok alapján – leginkább a támogatásokra? Mely természet- és társadalomföldrajzi tényező magyarázza a gazdasági fejlettséget legjobban?

Régiók tipizálása az Európai Unióban

A régiókat különböző természeti, társadalmi és gazdasági jellemzőik mentén csoportokba sorolhatjuk. Ez kiemelten fontos a regionális politikák szempontjából, hiszen ez által válik lehetségessé a támogatásra kevésbé, illetve jobban rászoruló régiók elkülönítése, és így a támogatási pénzek megalapozott differenciálása. Tekintettel arra, hogy a regionális politika egyik fő célja a területi kohézió megteremtése az egyes régiók problémáinak mérséklése által, így általában olyan régiótípusokat határoztak meg, amelyek bizonyos szempontból kedvezőtlen jellemzőkkel bírnak (NEMES NAGY J. 2009).

A régiókat egy, két vagy több dimenzió mentén is csoportokra oszthatjuk. Egy dimenzió esetén a tipizálás alapját jelentheti egy adott tényező megléte (pl. tengerparti helyzet, nagyváros), avagy annak hiánya, de ugyancsak egy dimenziós tipizálásnak számít, amikor egy kiemelt mutatószám (pl. egy főre jutó GDP, munkanélküliségi ráta) alapján csoportosítjuk a területegységeket; ilyenkor bizonyos határértékek, vagy a kialakítandó csoportok mérete alapján történhet a rendszerezés. Kétdimenziós tipizálás esetén két jellemző által oszthatjuk csoportokra a területegységeket (keresztábra módszer), míg sokdimenziós osztályozás során a több mutatószám egybegyűrése történik, aminek módszertana a több tényező figyelembevételétől a komplex mutatókon át egészen a klaszterelemzésig terjedhet (NEMES NAGY J. 2005).

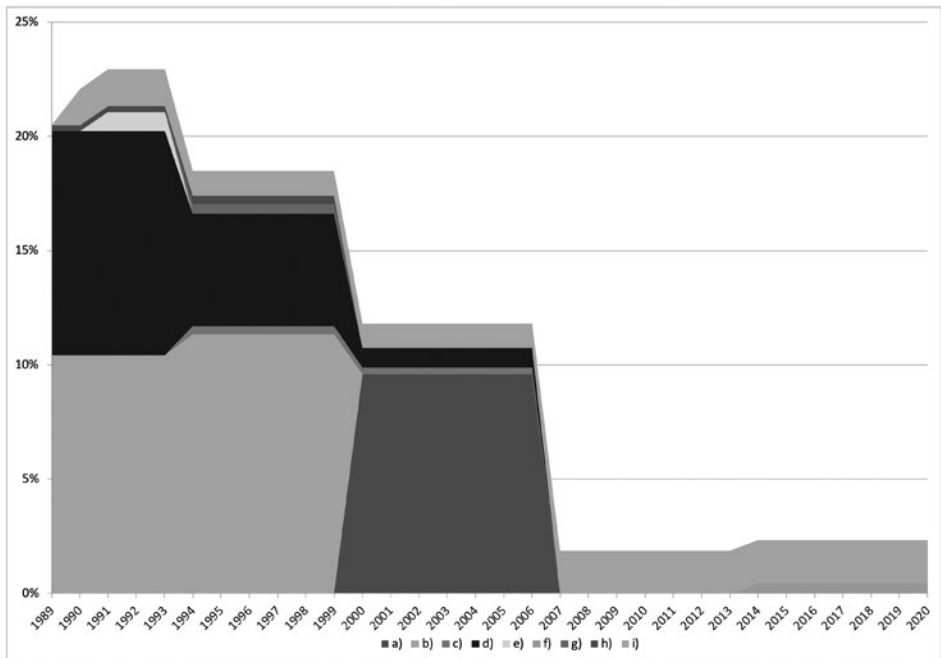
A fenti elgondolások álltak az Európai Unió (illetve az annak elődjeként működő Európai Gazdasági Közösség) régióinak tipizálása mögött is. A Bizottság 1971-ben határozta meg először a regionális támogatások koordinációjára vonatkozó észrevételeit, amelyek az egyes nemzetek regionális politikáinak összehangolását segítették. Később azonban a Közösség is kialakította a maga szempontjait, amelyeket a különböző, nem csak regionális politikai támogatások koordinálása során figyelembe kell venni: ez alapján a rendkívül alacsony életszínvonalú és súlyos foglalkoztatási problémákkal küzdő (NUTS 3-as szintű) régiókat emelték ki külön támogatandóként. E tipizálás során az egy főre jutó GDP és a munkanélküliségi ráta szerepe volt kiemelkedő, ugyanakkor további szempontok és indikátorok is szerepet kaptak. Innentől eredeztethető a *(gazdasági) fejlettség, mint elsődleges dimenzió* használata az EGK regionális politikájában (HORVÁTH GY. 2001; IVÁN G. 2005; SZABÓ P.–FARKAS M. 2012).

Az EGK-nak az 1980-as évektől fokozódó társadalmi-gazdasági egyenlőtlenségekkel kellett szembenéznie: ennek okai az együttműködés folyamatos bővítése, valamint a gazdasági fejlődés lassulása és egyes (általában ipari) térségeket érintő gazdasági szerkezet-átalakulás voltak. Ezek, valamint a közösségen belüli együttműködés elmélyítését célzó igény hatására 1988-1989-ben megtörtént a regionális politika első nagyszabású reformja. Egyrészt jócskán megnövelték a regionális politika költségvetési keretét (a Közösség teljes költségvetéséből 10%-ról az 1989-1993-as időszakra 23%-ra emelték a regionális politika részesedését, sőt később 33%, sőt 37%-ot is elért ez (HORVÁTH GY. 2001; GOULET, R. 2008)), másrészt pedig a koncentráció elvét követve fő célkitűzések mentén csoportosították a támogatásokat is. Innentől kezdve a *legfejletlenebb régiók* (kifejezetten egy főre jutó GDP alapján) támogatása mellett külön támogatandó kategóriába kerültek a struk-

turális nehézségekkel küzdő, elsősorban *ipari válságtérsegek* (ide számítva az elhagyott ipari barnamezős területek megújításával küzdő városi térségeket is), valamint a *vidéki térségek* (GOULET, R. 2008).

1995-től külön támogatásra voltak jogosultak a *ritkán lakott térségek*, míg az ún. közösségi kezdeményezésű programok keretében – amelyek bár döntően ágazati jellegűek voltak, azonban sokszor bírtak jelentős területi dimenzióval is – számos térségtípus kapott külön támogatást: pl. szénbányászati, hajógyártási, textilipari, hadiipari, acélipari, halászati, part menti, távoli (azaz tengerentúli), vagy határ menti térségek. Bár e programokat fokozatosan kivették, azonban a *határ menti térségeket* célzó Interreg a mai napig nagy jelentőséggel bír (IVÁN G. 2005; GOULET, R. 2008; Európai Bizottság, 2019). Az Interreg keretébe tartoznak az ún. *transznacionális együttműködések* (TNC, Transnational cooperation) is, amelyek során olyan országos és közösségi szint közé eső területegységeket támogatnak, amelyek egy bizonyos probléma, kihívás köré szerveződő projekthez kapcsolódnak (Európai Bizottság, 2015; Európai Bizottság, s.a.).

Az elmúlt fél évszázadban – és azon belül is leginkább az 1989-2020-as időszakban – tehát számos változások ment át a regionális politika, illetve azon belül az egyes, speciális természet-, vagy társadalomföldrajzi jelenségekhez kapcsolódó régiótípusok. Ahogy az *I. ábra* is mutatja, az 1991-1993-as közel 23%-os részesedés után folyamatosan csökkent e speciális régiótípusok regionális támogatásokon belüli aránya: először a vidéki térségek

I. ábra A vizsgált régiótípusoknak külön jogcímen járó támogatások részesedése az összes regionális politikai célú támogatásból, 1989–2020

Jelmagyarázat: a) Strukturális nehézségekkel küzdő régiók b) Ipari/bányászati válságtérsegek c) Városi térségek
d) Vidéki térségek e) Part menti területek f) Ritkán lakott és távoli területek
g) Ritkán lakott térségek h) Legkülső régiók i) Határmenti térségek. *Forrás:* saját szerkesztés

Figure 1 Share of aid earmarked for the special regional typologies from total regional policy aid, 1989–2020

Legend: a) Areas facing with structural difficulties b) Areas in industrial/mining crisis
c) Urban areas d) Rural regions e) Coastal areas f) Sparsely populated and outermost areas g) Sparsely populated areas
h) Outermost regions i) Border region. *Source:* Own editing

támogatása csökkent le (átvezették a Közös Agrárpolitikába), majd ezt követte az ipari válságtérsegek, valamint a közösségi kezdeményezések kivezetése. A 2007-2013-as időszakra csak az Interreg-programhoz kapcsolódó területek voltak jogosultak külön forrásra, majd 2014-től ismét külön jogcímen jutottak támogatáshoz a ritkán lakott és legkülső régiók is. Ugyanakkor ezzel párhuzamosan a gazdasági fejlettséget leíró egy főre jutó GDP, valamint az országok esetén az egy főre jutó GNI értékei lettek a regionális politika szinte kizárólagos indikátorai: a regionális politika támogatásainak 96-98%-át e két mutató alapján osztják szét 2006 óta. Megállapítható tehát, hogy *a regionális jellegzeteségek egyre kisebb jelentőséggel bírnak az európai regionális politikákban* és egyfajta egységesülés figyelhető meg.

Ugyanakkor egyes dokumentumokban, háttéranyagokban a fent említettek mellett új, addig kevésbé a regionális politika célkeresztjében lévő régiótípusok is megjelentek: a Lisszaboni szerződés (2007) 174. cikke külön említi a vidéki és ipari átalakulás sújtotta térségeket, a legészakibb, gyéren lakott térségeket, a szigeteket, valamint a határon átnyúló és a hegyvidéki régiókat, míg a 349. cikk külön foglalkozik a tengerentúli régiókkal (Hivatalos Lap, 2012). A Területi Agenda 2020 (2011) háttéranyagában további térségtípusok jelentek meg: a fentiek mellett a városi és vidéki térségek, valamint az alföldek, folyóvölgyek és tavi medencék (NGM, 2011). Mindezen előzményeket követően a NUTS-rendelet 2017-es módosításában hivatalos uniós tipológiákat hoztak létre 1 x 1 km-es GRID-rácscellákra, LAU-térségekre, valamint – jelen cikk esetében a legnagyobb jelentőséggel bíró módon – NUTS 3-as régiókra. Az alábbi régiótípusokat hozták létre: város-vidék tipológia, nagyvárosi tipológia, tengerparti tipológia (EUR-LEX, 2017). Ezeken túl az Eurostat oldalán három további térségtípus is megjelent: a hegyvidéki, a sziget és a határ menti régióké. Az egyes regionális tipológiákhoz kapcsolódó adatokat országos szinten aggregálják és teszik közzé (EUROSTAT, 2021).

Módszertan

A kutatás során az Eurostat oldalán újonnan megjelent tipológiákhoz kapcsolódó régiótípusok (a tipológiák komplex földrajzi, demográfiai elemzések alapján jöttek létre (ESPON, 2013a), részletes leírásukat ld. EUROSTAT, 2019), valamint a jelenleg is támogatott ritkán lakott térségek és tengerentúli területek társadalmi-gazdasági jellemzőit vizsgáltam meg (a vizsgált régiótípusokat ld. *1. táblázatban*). E régiótípusokat NUTS 3-as szintű régiókra alkalmazzák, és e területi szintet vizsgálja e kutatás is: az Európai Unió 27 tagállamának (az Egyesült Királyság nélkül) 1169 NUTS 3 szintű régiója került bevonásra.

Az elemzés alapjául az Eurostat adatbázisában (EUROSTAT, 2021) megtalálható mutatók szolgáltak alapul. Ezekből számos társadalmi-gazdasági indikátor került kiszámításra NUTS 3-as szinten: a társadalmi szerkezetet elsősorban a népsűrűség, a nettó migrációs ráta és a népesség korszerkezete segítette leírni, míg a gazdasági indikátorok közé a gazdasági fejlettség (egy főre jutó GDP), a gazdasági sűrűség (egységnyi területre jutó GDP), a produktivitás (egy foglalkoztatottra jutó GDP), valamint az egyes fő gazdasági szektorok GDP-ből és foglalkoztatásból való részesedései kerültek. Továbbá, bár NUTS 3-as szinten nem, ám az egyes országok adott regionális tipológiáira összegzett módon elérhető volt a munkanélküliek száma és munkanélküliségi ráta a 15 évesnél idősebbek körében.

A fent bemutatott adatokkal számos vizsgálatot végeztem, amelynek három fő célja volt: megadni az egyes régiótípusok általános társadalmi-gazdasági problémáinak leírását, feltárni az egyes régiócsoportok belső sajátosságait, valamint választ adni arra a kérdésre, hogy mely jellemző milyen mértékben járul hozzá az Európai Unió területi egyenlőtlen-

A vizsgált régiótípusok
Examined regional typologies

Tipizálás	Régiótípus	Altípusok
Város-vidék	Döntően urbánus	–
	Átmeneti	–
	Döntően rurális	–
Nagyvárosi	Nagyvárosi	Fővárosi, egyéb nagyvárosi
	Nem-nagyvárosi	–
Ritkán lakott	Ritkán lakott	–
	Nem-ritkán lakott	–
Határ menti	Határ menti	Belső határ menti, külső határ menti
	Nem-határ menti	–
Tengerparti	Tengerparti	Legkülső (tengerentúli), Fekete-tengeri, Földközi-tengeri, Északi-tengeri, Balti-tengeri, Atlanti-óceáni
	Nem-tengerparti	–
Sziget	Sziget	–
	Nem-sziget	–
Hegyvidéki	Hegyvidéki	–
	Nem-hegyvidéki	–

Forrás/Source: Saját szerkesztés/Own editing

ségeihez. Ezek alapján a használt módszereket is három csoportba sorolhattam. Egyrészt leíró statisztikákat használtam az egyes régiócsoporthoz bemutatásához, másrészt az egyes régiócsoporthoz belső sajátosságait kétfajta területi egyenlőtlenségi mutatóval (Hoover-index, súlyozott relatív szórás) vizsgáltam, harmadrészt pedig az egyes régiócsoporthoz belüli makroregionális eltéréseket is megfigyeltem (SZABÓ P. 2006 hasonló megközelítésének továbbgondolásaként). Itt az Európai Unió országait négy csoportra osztottam a Hatodik Kohéziós jelentést alapul véve: a déli (Spanyolország, Portugália, Olaszország, Málta, Görögország, Ciprus), a keleti (Balti államok, Visegrádi Négyek, Szlovénia, Horvátország, Románia, Bulgária), az északi (Svédország, Finnország, Dánia) és nyugati tagállamokra (Írország, Franciaország, Németország, Ausztria, BeNeLux államok). Külön kezeltem a tengeren túli területeket, hogy az ő értékeik ne torzítsák anyaországaik, és így Nyugat-, valamint Dél-Európa értékeit. Végezetül többváltozós lineáris regresszió segítségével próbáltam választ adni arra, hogy mely jellemző mennyiben magyarázza a gazdasági fejlettség mutatóját. Ennek leírását ld. az 5. fejezetben.

Az egyes térségtípusok társadalmi-gazdasági jellemzői

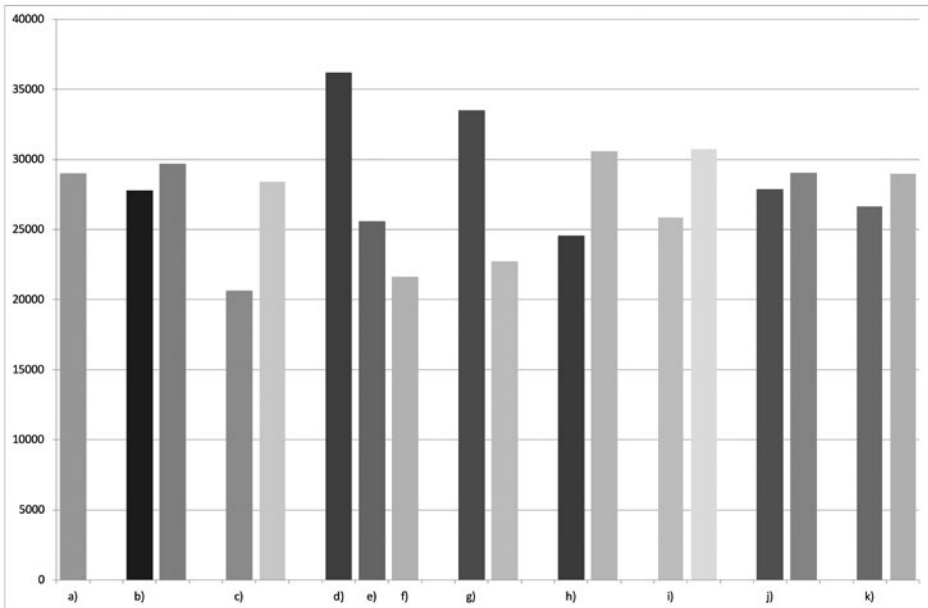
Az egyes régiótípusok rendkívül változatos képet mutatnak a vizsgált társadalmi és gazdasági jellemzők mentén: mind átlagértékeik, mind pedig belső egyenlőtlenségeiket és makroregionális megoszlásukat vizsgálva.

Először azt vizsgáltam, hogy az egyes jellemzők mentén miként különböznek egymástól az egyes régiótípusok átlagértékei. Ami a *társadalmi jellemzőket* illeti, a város-vidék

eltérés volt legtöbbször kiemelkedő: mindez a népsűrűség mellett a nettó migrációs rátában is megmutatkozott, amelynek értéke a +2%-os Uniói átlaghoz képest a döntően urbánus és nagyvárosi régiókban, valamint a ritkán lakott térségekben kiemelkedő (+3% felett), míg a döntően rurális régiókban a legalacsonyabb (+0,3–0,4%). Továbbá a korszerkezetet illetően megállapítható volt, hogy a tengerentúli térségek kifejezetten fiatalosak, míg a ritkán lakott térségekben mind a 15 évnél fiatalabbak, mind pedig a 65 évesek és ennél idősebbek részaránya jócskán meghaladja az Uniói átlagot.

Egyaránt beletartozik a társadalmi és gazdasági dimenzióba a *munkanélküliségi ráta*. E téren magas átlagértékekkel a természetföldrajzi elemekhez kapcsolódó régiótípusok bírnak: a tengerentúli (21,4%), a sziget (14,7%), a tengerparti (11,5%) és hegyvidéki régiók (11%). Mindez jelzi, hogy a speciális természetföldrajzi elemekhez kapcsolódó régiók sokszor komoly munkaerőpiaci kihívásokkal küzdenek. Ezzel szemben kifejezetten kedvező a határ menti térségek értéke (6,7%), míg valamelyest meglepő módon a döntően urbánus térségekben átlagosan magasabb a munkanélküliségi ráta, mint az átmeneti és a döntően rurális régiókban.

Áttérve a *gazdasági mutatókra*, a GDP népességre (gazdasági fejlettség), területre (gazdasági sűrűség) és foglalkoztatottak számára (produktivitás) vetített értékei terén kisebb-nagyobb eltéréseket találunk. Az egy főre jutó GDP értéke alapján az Uniói átlagot a döntően urbánus és nagyvárosi régiók értéke haladja meg jelentősen, míg a tengerentúli és döntően rurális térségek átlagértéke épphogy eléri a 20 ezer PPS/főt. Kiemelendő, hogy a városias (azaz nagyvárosi és a döntően urbánus) régiók kivételével minden esetben a kiemelt jellemzőhöz kapcsolódó régiótípusok (azaz tengerparti, tengerentúli, hegyvidéki, határ menti, sziget, ritkán lakott) alacsonyabb értékekkel rendelkeznek, mint a közösségi átlag (2. ábra). A gazdasági sűrűség azon régiótípusok esetén kiemelkedő, amelyekben

2. ábra Az egyes régiótípusok átlagos egy főre jutó GDP-értéke (PPS/fő, 2016)

Jelmagyarázat: a) Összes régió b) Tengerparti c) Legkülső d) Döntően urbánus e) Átmeneti f) Döntően rurális

g) Nagyvárosi h) Hegyvidéki i) Határ menti j) Sziget k) Ritkán lakott. *Forrás:* Eurostat 2021 alapján saját szerkesztés

Figure 2 Average GDP per capita of regional typologies (PPS/capita, 2016)

Legend: a) All regions b) Coastal c) Outermost d) Predominantly urban e) Intermediate f) Predominantly rural

g) Metropolitan h) Mountainous i) Border j) Island k) Sparsely populated. *Source:* Own editing, based on Eurostat, 2021

a gazdasági fejlettség és a népsűrűség is magas: azaz a városias régiók. Másik oldalról a ritkán lakott, a tengerentúli és a döntően rurális régiók átlagértékei a legalacsonyabbak. A többi gazdasági mutatóhoz hasonló megoszlás jellemzi a produktivitást is, ugyanakkor itt a városias régiók mellett a sziget régiók értékei is. Ennek oka a szigetek alacsony foglalkoztatottságában keresendők, hiszen így egységnyi gazdasági teljesítmény relatíve kisebb számú foglalkoztatott közt oszlik meg.

A gazdasági fejlettség és a produktivitás esetén kerültek kiszámításra a fent említett területi egyenlőtlenségi mutatók. Ahogy a 2. táblázat is mutatja, csupán a tengerentúli és a ritkán lakott területek belső egyenlőtlenségei relatíve alacsonyak (mindkét indikátor és mindkét területi egyenlőtlenségi mutató esetén), míg a sziget régiók értékei kimagaslók. A többi régiótípus helyzete változó, egyaránt függ a használt területi egyenlőtlenségi mutatótól és attól, hogy az egy főre jutó GDP-re, vagy a produktivitásra számoljuk ki őket.

2. táblázat – Table 2

A vizsgált régiótípusok egy főre jutó GDP-jének és produktivitásának területi egyenlőtlenségei: súlyozott relatív szórás és Hoover-index (% , 2016)
Spatial inequalities in GDP per capita and productivity for the regional typologies: Weighted Relative Standard Deviation and Hoover-index (% , 2016)

Régiótípusok	Egy főre jutó GDP		Produktivitás	
	Súlyozott relatív szórás	Hoover-index	Súlyozott relatív szórás	Hoover-index
<i>EU27</i>	48%	17%	29%	10%
Tengerparti	41%	14%	26%	8%
Legkülső	15%	5%	10%	3%
Döntően urbánus	43%	15%	23%	8%
Átmeneti	39%	13%	25%	9%
Döntően rurális	47%	16%	39%	14%
Nagyvárosi	46%	16%	27%	9%
Hegyvidéki	32%	13%	23%	9%
Határmenti	42%	17%	29%	12%
Sziget	66%	22%	49%	17%
Ritkán lakott	18%	7%	8%	3%

Forrás/Source: Eurostat 2021 alapján saját szerkesztés/Own editing based on Eurostat, 2021

Mindezen egyenlőtlenségek részben az egyes európai nagyrégiók közti eltérésekre vezethetők vissza. A négy nagytérség történelmi fejlődése nagyban eltér egymástól, és ennek hatásai napjainkig érezhetőek. Emiatt van, hogy bár a tipológiák által jellemzett régiók gazdasági szerepe hasonló az egyes nagytérségekben (pl. a városias régiók mindegyik nagyrégióban a térségi átlag feletti értéket vesznek fel – ezt jelöli a sötétebb szín –, míg az átmeneti és döntően rurális térségek mindenhol átlag alatt teljesítenek), azonban jelentős eltérések vannak az egyes térségek között (3. táblázat). Keleten a döntően rurális térségek lemaradása, valamint a városias régiók előnye kiemelkedő, míg a többi nagyrégióban – kifejezetten a tengeren túli térségek és Dél esetén – jóval mérsékeltebb különbségekről beszélhetünk. Továbbá minden nagytérségben alacsonyabb a hegyvidéki és a ritkán lakott

régiók egy főre jutó GDP értéke, mint a nagyrégiós átlag – azaz e régiótípusok a legtöbb helyen hátrányt szenvednek gazdasági téren. Külön kiemelendő a sziget régióban a Nyugati és a Déli nagytersegek régióinak értéke: míg az egyébként is legfejlettebb Nyugat-Európában jóval átlag feletti, addig a Mediterráneumban jóval az alatti értéket érnek el a sziget régiók. Végezetül a határ menti régiók átlagértéke egyedül Dél-Európában átlag feletti, míg más nagyrégiókban jóval elmarad attól.

3. táblázat – Table 3

Az egyes régiótípusok egy főre jutó GDP-értéke az Európai Unió és nagyrégióinak átlagértékeihez viszonyítva, 2016 (PPS/fő)

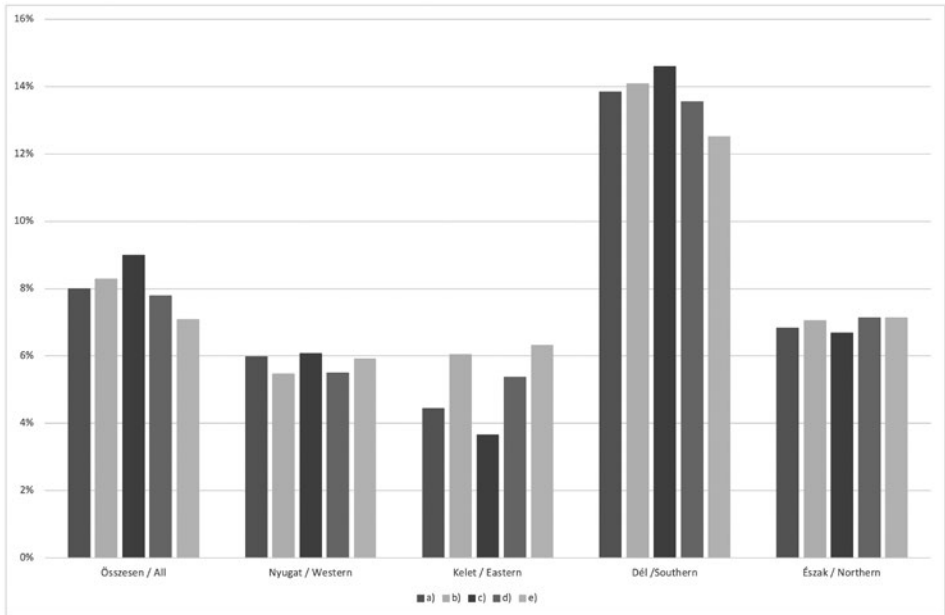
GDP per capita for each regional typologies compared to the EU27 and the macro-regions' average, 2016 (% and PPS/capita)

	EU27	Nyugat	Kelet	Dél	Észak	Legkülső
Összesen	28 975	35 017	19 882	26 673	34 891	20 587
Nagyvárosi	116%	110%	129%	109%	112%	106%
Döntően urbánus	125%	121%	174%	107%	131%	103%
Átmeneti	88%	87%	89%	95%	87%	95%
Döntően rurális	75%	78%	72%	81%	82%	97%
Tengerparti	96%	96%	97%	90%	104%	100%
Hegyvidéki	85%	87%	86%	94%	–	100%
Sziget	96%	142%	–	76%	84%	101%
Határ menti	89%	89%	86%	117%	92%	92%
Ritkán lakott	92%	–	68%	92%	82%	76%

Forrás/Source: Eurostat 2021 alapján saját szerkesztés/Own editing based on Eurostat, 2021

Amennyiben az egyes régiótípusok irányából közelítjük meg a témát, kiemelhetünk néhány jellegzetességet. A városias térségek (döntően urbánus és nagyvárosi régiók) alapvetően Európa legdinamikusabb régióinak számítanak: külön kiemelkednek gazdasági mutatóikkal a fővárosi régiók és a magasan urbanizált városközpontok. Mindegyik nagytertségben élen járnak a gazdasági mutatók terén, azonban a keleti tagállamokban kifejezetten nagy az előnyük a többi régióval szemben. Munkanélküliségi rátájuk átlag körüli, azonban itt jelentős eltéréseket találhatunk: míg Nyugat-Európában a munkanélküliség inkább nagyvárosi jelenség, Kelet-Közép-Európában pedig kifejezetten alacsony a városias térségek értéke, addig Dél-Európában egységesen magas mind a városias, mind a vidékies térségekben (3. ábra). A városias térségek gazdasága erősen terciarizálódott (ESPON, 2010; EUROSTAT, 2016), míg az egykori ipari létesítmények átalakítása folyamatosan zajlik. Eközben az ipari és a logisztikai funkciók agglomerációkba, illetve a vidéki térségekbe való kihelyeződése is zajlik (GARCIA-LÓPEZ, M-A.–MUÑIZ, I. 2013; SZABÓ P. et al. 2019; de BARANYAI N.–LUX G. 2014; SZIRMAI V. 2017). A jelen és a közeljövő nagy kihívása lesz a migráció és az ennek következtében fellépő szegregáció kezelése (EUROSTAT, 2016; OECD, 2018). Fejlesztéspolitikai szempontból nem célszerű a városias régiók egységes kezelése, ugyanis egyrészt az átlagosnál kedvezőbb helyzetben vannak, másrészt jelentős területi egyenlőtlenségek jellemzik őket. Ehelyett inkább a kisebb léptékű, helyi sajátosságokra reagáló beavatkozások (barnamezős területek átalakítása, szegregálódott városrészek felzárkóztatása) kerülhetnek a fejlesztések célkeresztjébe.

3. ábra A nagyvárosi, valamint az urbánus-rurális tipológiához kapcsolódó régiótípusok munkanélküliségi rátája a vizsgált nagyrégiókban (% , 2017)

Jelmagyarázat: a) Nagyvárosi b) Nem-nagyvárosi c) Döntően urbánus d) Átmeneti e) Döntően rurális.

Forrás: Eurostat 2021 alapján saját szerkesztés

Figure 3 Unemployment rates for region types of metropolitan and urban-rural typologies in European Union and in main macro-regions (% , 2017)

Legend: a) Metropolitan b) Non-metropolitan c) Predominantly urban d) Intermediate e) Predominantly rural.

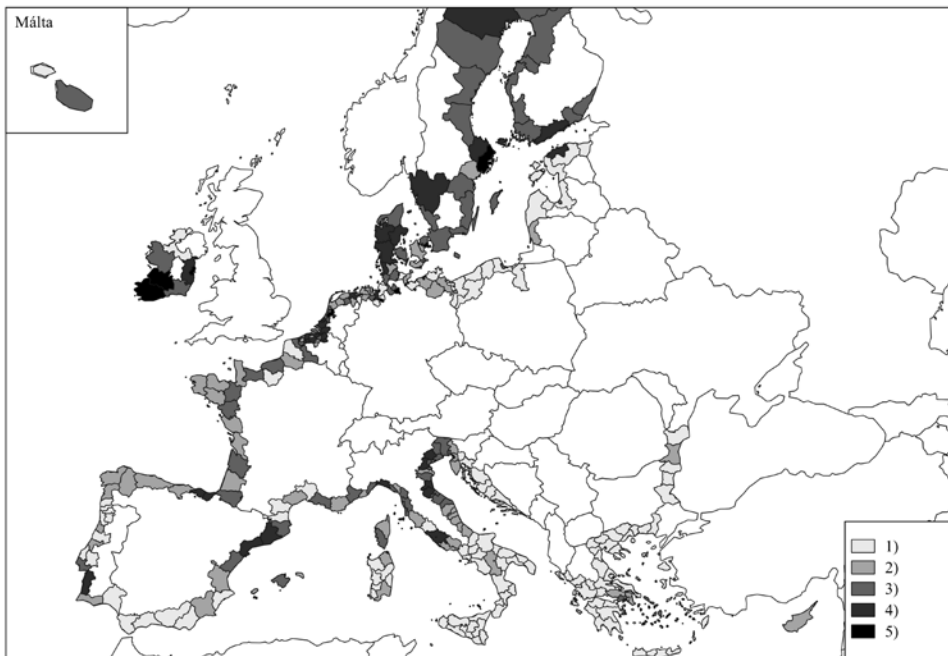
Source: Own editing based on Eurostat, 2021

A városias térségekkel szemben a *döntően rurális régiók* jelentősen el vannak maradva a gazdasági fejlettség terén, ami részint a gazdasági szerkezet elmaradottságának, valamint a központi funkciók hiányának tudható be. Az ipar egyre nagyobb szerepet tölt be a vidéki térségek életében, és számos térségben fontos dinamizáló tényezővé vált (LUX G. 2017). Ugyanakkor számos rurális térségben mind a mai napig jelentős az agrárszektor szerepe, ami mind a gazdasági válságoknak, mind a klímaváltozás hatásainak erősen kitett, ami növeli a rurális régiók sérülékenységét (ESPON, 2011; MEZŐSI G. et al. 2017). A munkanélküliségi ráta átlag alatti, ugyanakkor e téren Kelet-Közép-Európa jelentősen eltér Európa más részeitől, hiszen itt a munkanélküliség elsősorban a vidékies térségekben jelentkezik (ld. fent). E térségek egy része jelentős demográfiai kihívásokkal is küzd: népességfogyással, elvándorlással, elöregedéssel (ESPON, 2013b; MÁTÉ É. 2017). Európa vidékies térségei nagy belső egyenlőtlenségekkel küzdenek, így európai szinten egységes kezelésük nem indokolt. Ugyanakkor fontos lenne a mezőgazdasági szerkezetváltás további elősegítése, hiszen sok esetben az agrárkarakterű rurális régiók problémásnak számítanak.

A *ritkán lakott térségek* markáns problémákkal küzdenek (extrém periférikus helyzet, centrumoktól való távolság, infrastrukturális hiányosságok, zord életkörülmények, alacsony nép- és gazdasági sűrűség, elöregedés), és amennyiben nem számítjuk ide Francia Guyana-t, akkor a belső egyenlőtlenségeik is elhanyagolhatók. Mindezek jelzik, hogy a területi kohézió szempontjából kifejezetten jó döntés volt az Európai Unió részéről, hogy e régiócsoport külön támogatásra jogosult a jelenlegi uniós támogatáspolitikában; további támogatásuk is indokoltnak látszik.

Csakúgy, mint a *tengerentúli (legkülső) régióké*, amelyek bizonyos társadalmi-gazdasági eltéréseik ellenére számos téren egységesen hátrányos helyzetűnek számítanak. A magterületektől való nagy távolság, a magas munkanélküliségi ráta, alacsony gazdasági fejlettség, valamint sérülékeny, főleg szolgáltató ágazatokra (elsősorban turizmusra) támaszkodó gazdasági szerkezet jellemző. A migráció mindegyik régióban jelentős kihívást jelent: míg a portugál és francia területeken az elvándorlás, addig a Kanári-szigeteken a bevándorlás (HENCZ M.–EGEDY T. 2017). Mindezek mellett, tekintettel a csekély területi egyenlőtlenségekre, külön jogcímen való támogatásuk továbbra is ajánlott.

A *tengerparti térségeknek* számos problémával és kihívással kell megküzdeniük. Átlagosan magas munkanélküliségi ráta és átlag körül gazdasági fejlettség jellemzi őket, ugyanakkor kifejezetten változatosnak számítanak. Egyrésztől nagy eltéréseket találhatunk egyes tengerekhez kapcsolódó partvidékek között: míg az Északi-tenger partvidéke Európa egyik legprosperálóbb térségének számít, addig a Fekete-tenger partvidéke a legfejletlenebbek közt van (4. ábra). Az átlagosan magas munkanélküliségi rátáért elsősorban a Földközi-tenger és az Atlanti-óceán partvidékeinek magas értékei felelnek. Másrészt jelentősek az egyes tengerpartokon belüli eltérések: a balti-tengeri, a fekete-tengeri, valamint az atlanti-óceáni partok belső területi egyenlőtlenségei kimagaslók, míg a Földközi-tenger és az Északi-tenger értékei alacsonyabbak (IGARI A. 2018). Azonban míg utóbbi fejlettsége kiemelkedő, így elsősorban a Mediterráneum külön jogcímen fejlesztése lehet indokolt: a magas munkanélküliség mellett a gazdasági recesszió, a nemzetközi migráció (ESPON, 2019; UNHCR, 2019), valamint a klímaváltozás várható hatásai

4. ábra A tengerparti régiók egy főre jutó GDP-értéke az Európai Unió átlagához viszonyítva (% , 2016)
Jelmagyarázat: 1) 75% alatt 2) 75-90% 3) 90-110% 4) 110-150% 5) 150% felett

Forrás: Eurostat 2021 alapján saját szerkesztés

Figure 4 GDP per capita in coastal regions compared to the EU average (% , 2016)

Legend: 1) below 75% 2) 75-90% 3) 90-110% 4) 110-150% 5) over 150%

Source: Own editing based on Eurostat, 2021

(ESPON, 2011) okán lenne indokolt a térség együttes fejlesztéspolitikai kezelése. Ennek eszköze lehetne valamilyen transznacionális együttműködés létrehozása, a már létező együttműködések mintájára (Európai Bizottság, s.a.; Európai Bizottság, 2015). Ugyanakkor ki kell emelni, hogy a dél-európai térségek együttes fejlesztésének igénye már az 1980-as évek óta megjelent az Európai Unióban, azonban eddig mérsékelt sikereket értek csak el e téren.

A *sziget régiók* – tengerparti helyzetük mellett – számos további kihívással küzdenek. Elszigeteltségük környezeti, társadalmi és gazdasági szempontból is jelentős veszélyeket rejt magában. Jellemző rájuk még a tengerparti térségeknél is magasabb munkanélküliségi ráta, valamint az ipar még kisebb gazdasági szerepe. Ugyanakkor jelentős regionális eltérések jellemzik őket, amelyek elsősorban Írország kiugró értékeinek köszönhetőek. Így egységes fejlesztésük nem indokolt, ugyanakkor a Földközi-tenger sziget régióit – a már említett módon – akár transznacionális együttműködésekkel is lehetne fejleszteni. Ugyanakkor e térség sziget régiói nem sokban térnek el a többi mediterrán tengerparti régiótól, így inkább azokkal való együttes kezelésük javasolt.

A *hegyvidéki térségekről* az mondható el, hogy bár földrajzi helyzetük sok tekintetben megnehezíti az ott lakók életét, azonban az Alpok régióinak esete rávilágít, hogy nem csupán leküzdeni lehet e problémákat, hanem a helyzet adta erősségeket ki is lehet használni (pl. hágókapu városok, hegyvidéki turizmus) (KOVÁCS Z. 2002; SZEGEDI N. 2007). Ugyanakkor számos, kevésbé szerencsés térségben továbbra is komoly problémákkal kell szembesülniük a hegyvidékeken élőknek (nehezen elérhető szolgáltatások, alacsony gazdasági fejlettség, magas munkanélküliség, elvándorlás), amelyek speciális megoldásokat igényelnek. Emiatt e térségek külön fejlesztése javasolt, csakhogy nem uniós, hanem makro-regionális szinten. Így a Kárpátok, vagy a Balkán-félsziget hegységi területeinek összefogása (és érdemleges támogatása) egy kifejezetten problémás régiócsoporthoz együttes kezelést tenné lehetővé.

Végezetül megállapítható, hogy a *határ menti régiók* relatíve hátrányos helyzetűek, köszönhetően egyrészt periférikus helyzetüknek, másrészt a határok „árnyékoló” szerepének, aminek következtében nem tudnak kialakulni megfelelő intenzitású kapcsolatok a határ két oldalán található régiók között (CAMAGNI, R. et al. 2017; CHRISTODOULOU A.–CHRISTIDIS, P. 2018). Kifejezetten az Európai Unió külső határai mentén található térségek számítanak problémásnak: messze az átlag alatti gazdasági fejlettség, elmaradott gazdasági struktúrák, valamint elvándorlás jellemzi őket – jó példa az Unió keleti határvidéke (SZABÓ P.–FARKAS M. 2014; RECHNITZER J. 2016). Bár területi egyenlőtlenségi mutatóik magasak, azonban ezek nagyrészt annak köszönhetőek, hogy kifejezetten alacsony az egy főre eső GDP-jük és produktivitásuk átlaga, így pár közepesen fejlett régió értéke is komoly egyenlőtlenségeket sejtet. Ennek okán megfontolandó kifejezetten a külső határ menti régiókat célzó külön támogatás bevezetése – igaz ezek egy része az Interreg kapcsán már így is részesült támogatásokban, az Európai Határokon átnyúló Együttműködések (Interreg-A), valamint a transznacionális együttműködések (Interreg-B) keretén belül (Európai Bizottság, 2015; Európai Bizottság, 2019).

A speciális földrajzi jellemzők hatása a fejlettségre

Ahogy a fenti fejezet is bemutatta, bizonyos speciális régiótípusok és a vizsgált társadalmi-gazdasági jellemzők közt van összefüggés. Jelen fejezetben arra teszünk kísérletet, hogy többváltozós lineáris regresszió segítségével utánajárjunk, hogy az egyes régiótípusok milyen mértékben hatnak az egy főre jutó GDP regionális értékére.

Lineáris többváltozós regresszió esetén függvényünk a következő:

$$Y = b_0 + b_1 \cdot x_1 + b_2 \cdot x_2 + \dots + b_n \cdot x_n + \varepsilon$$

ahol Y a függő változó, a b_0 a konstans paraméter, az $x_1, x_2, \dots, x_n$ a független változók, a $b_1, b_2, \dots, b_n$ a független változók paraméterei, míg az ε a hibaterm. A független változó lehet ún. dummy-változó is: e bináris változók azt adják meg, hogy egy bizonyos jelenség, tulajdonság jelen van-e, vagy sem. Előbbi esetben 1, utóbbi esetben 0 értéket vesznek fel. Számuk az egyes jellemzőkhöz kapcsolódó kategóriák számánál eggyel kisebb ($n-1$), hiszen az utolsó, külön dummy-ként nem szereplő jellemző kiszámítható a többiből (ezek lettek az ún. referencia értékek) (NÉMETH N. 2005a).

Regressziós modell felállítása során az egy főre jutó GDP, mint függő változó, az egyes régióalakító jellemzők pedig mint független (dummy) változók kerültek a modellbe. A *dőlt betűvel* írt dummy-változókat csak az ő előttük lévő, dőlt-félkövérrrel írt változók helyett használtam, velük együtt nem: erre példa a nagyvárosi, valamint az annak alkategóriái-ként funkcionáló fővárosi, valamint egyéb nagyvárosi régiók – mindegyiknek van külön dummy-változója, ám utóbbi kettőt nem szerepeltettem az elsővel együtt (4. táblázat).

4. táblázat – Table 4

A többváltozós lineáris regresszió során független változóként használt mutatók
Used independent variables in multivariate linear regression model

Tipológia	Független változók
Tengerparti (Ref.: nem-tengerparti)	Coastal – dummy <i>Fekete – dummy</i> <i>Földközi – dummy</i> <i>Atlanti – dummy</i> <i>Északi – dummy</i> <i>Balti – dummy</i> Outermost – dummy
Város-vidék (Ref.: Átmeneti)	Urban – dummy Rural – dummy
Nagyvárosi (Ref.: nem-nagyvárosi)	Metropol – dummy <i>Capital – dummy</i> <i>Other metro – dummy</i>
Hegységi (Ref.: nem-hegységi)	Mountain – dummy
Határ menti (Ref.: nem-határ menti)	Border – dummy <i>Internal Border – dummy</i> <i>External Border – dummy</i>
Sziget (Ref.: nem-sziget)	Island – dummy
Ritkán lakott (Ref.: nem-ritkán lakott)	Sparsely pop – dummy
További független változók	
Égtájak (Ref.: Nyugat)	Kelet – dummy Dél – dummy Észak – dummy

Forrás/Source: Saját szerkesztés/Own editing

A kutatás során az SPSS Statistics 17.0 programot használtam; ennek kezelését JAKOBI Á. (2005) útmutatása alapján végeztem. Kezdő lépésként kivettem a vizsgálatból az outlier értékeket (Wolfsburg és Ingolstadt, a kiugró GDP/fő értékeik miatt), mivel ezek jelentősen befolyásolhatták volna modellünket. Az eredmények vizsgálata során kiemelt jelentősége volt az Adj R^2 (módosított determinációs együttható), a Standardized β (a standardizált béták, amelyek által összevethető az egyes független változók egymással), valamint az egyes standardizált bétákhoz kapcsolódó szignifikancia értékeknek. A modell szignifikancia értéke mindegyik esetben 0,000 értéket vett fel, míg a független változók együtt mozgását jelző multikollinearitás egyszer sem lépett fel.

A regressziót több variációra is lefuttattam: a kezdeti fázisban az egyes tipológiákhoz kapcsolódó, félkövérrel jelölt dummy-k hatását vizsgáltam, majd ezt követően az alkategóriákat jelölő dummy-változók (egyes tengerek partvidéke, külső-belső határ, főváros-egyéb nagyváros) is bevonásra kerültek. Végül harmadik lépésként az egyes nagytérségeket is bevettem a független változók közé.

Az első variáció tehát a fő régióalakító jellemzők egy főre jutó GDP értékére gyakorolt hatását vizsgálta. Körvonalazódtak az egy főre eső GDP értékét befolyásoló főbb változók: a Döntően urbánus (0,244 Standard. β), a Nagyvárosi (0,141), valamint a Határ menti (-0,141) régiók dummy-változói (5. táblázat, 1. verzió). Az alkategóriákat beemelve viszont már a Döntően urbánus (0,208) jellemzővel nagyjából hasonló magyarázó erő képviseltek a Külső határok (-0,228), valamint a Földközi-tenger (-0,205) régiócsoportjait leíró dummy változók (5. táblázat, 2.). Harmadik lépésként a nagytérségeket jelző dummy-változók is bevonásra kerültek. Azt kaptam, hogy ha csak a főbb kategóriákkal együtt vizsgálom a nagytérségi jellemzőket, akkor is megmaradt a Döntően urbánus dummy relatíve magas Standard. β -értéke (0,205), ugyanakkor a Kelet és Dél dummy-k magyarázóereje ennél jóval magasabb volt – negatív irányban (-0,444, illetve -0,231) (5. táblázat, 3. verzió). Nem szabad ugyanakkor elfelejtenünk, hogy ezek a referenciaértékként használt Nyugathoz viszonyított értékek. Amennyiben az alkategóriákat is bevonjuk (az egyes tengerpartok kivételével, ugyanis azok erős égtáji meghatározottsága okán jelentős átfedésben lennének az égtájakkal) hasonló eredményekre jutunk: a korábban meghatározó Külső határ menti térségek magyarázó ereje jócskán lecsökken (-0,090), míg a Kelet (-0,430) és Dél (-0,228) dummy mutatók mögött valamelyest tovább csökkent a döntően urbánus jellemző magyarázóereje (0,190) (5. táblázat, 4. verzió).

Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy önmagában – más változók bevonása nélkül – a városiasság, illetve a külső határok és a Földközi-tenger partvidéki helyzete magyarázza leginkább az egy főre jutó GDP-értékét az Európai Unióban. Továbbá az összes modell-variáció során a döntően urbánus régiók bírtak a legfőbb magyarázó erővel, így ez az a régiótípus, amely leginkább befolyásolja az egy főre eső GDP értékét. Ugyanakkor a nagytérségi dummy-k bevonása mögött háttérbe szorul mindegyik régiótípus magyarázó ereje: ez jelzi, hogy a nagyregionális eltérések jelentősége nagyobb, mint az egyes régiótípusoké, másrészt pedig, hogy az egyes régiótípusok maguk is igazodnak valamelyest a nagytérségekhez.

Összefoglalás és kitekintés

A cikk elsődlegesen az egyes régiótípusok problémáinak és kihívásainak bemutatására fókuszált, hogy betekintést nyújtson abba, hogy mely jellemzőik alapján merülhetett fel regionális támogatásuk igénye. A téma regionális politikai kapcsolata miatt ugyanakkor kiemelt jelentőségűek az egyes régiótípusokon belüli eltérések, valamint az, hogy a régiótípusok alapjául szolgáló jelenségek miként járulnak hozzá az Európai Unió gazdasági

A lefuttatott többváltozós lineáris regressziós modellek eredményeinek
összesítő táblázata

Summary table of the results of the multivariate linear regression model

Bevont független változók	Modell-verziók sorszáma				
	1.	2.	3.	4.	
	Adj R ² :	0,193	0,246	0,375	0,382
Tengerpartiság (ref: Nem-tengerparti)					
Tengerpart – dummy	-0,129	-0,093	-0,108	-0,104	
<i>Fekete – dummy</i>		-0,054			
<i>Földközi – dummy</i>		-0,205			
<i>Atlanti – dummy</i>		-0,012**			
<i>Északi – dummy</i>		0,025**			
<i>Balti – dummy</i>		-0,016**			
Tengerentúli – dummy	-0,043**	-0,093	-0,089	-0,084	
Város-vidék (ref: Átmeneti)					
Urban – dummy	0,215	0,208	0,205	0,190	
Rural – dummy	-0,112	-0,112	-0,102	-0,101	
Nagyvárosi (ref: Nem-nagyvárosi)					
Metropol – dummy	0,141		0,100		
<i>Capital – dummy</i>		0,086		-0,032**	
<i>Other metro – dummy</i>		0,110		-0,090	
Hegységi (ref: Nem-hegységi)					
Mountain – dummy	-0,085	-0,042**	-0,019**	-0,019**	
Határ menti (ref: nem határ menti)					
Border – dummy	-0,141		-0,053		
<i>Internal Border – dummy</i>		-0,078		0,112	
<i>External Border – dummy</i>		-0,228		0,078	
Sziget (ref: nem-sziget)					
Island – dummy	0,003**	0,051**	0,010**	0,010**	
Ritkán lakott (ref: Nem-ritkán lakott)					
Sparsely pop – dummy	0,036**	0,060	0,000**	0,011**	
Nagytérségek (ref: Nyugat)					
Kelet – dummy			-0,444	-0,430	
Dél – dummy			-0,231	-0,228	
Észak – dummy			0,029**	0,026**	

Megjegyzés:

*0,05 feletti; **0,1 feletti Sig. érték; 0,200 abszolút érték feletti Standardizált Beta

Forrás/Source: Saját szerkesztés/Own editing

fejlettségéhez. Ezek alapján ugyanis megfogalmazható, hogy mely térségtípusok együttes fejlesztése lenne leginkább indokolt.

A többváltozós lineáris regresszió segítségével bemutatásra került, hogy az Európai Unió régióinak egy főre jutó GDP-értékét sokkal jobban magyarázzák a nagyregionális eltérések,

mint az egyes speciális régiótípusok. Ez azt jelenti, hogy amennyiben az Európai Unió fejlettségi helyzetét csupán egy mutatóval – az egy főre eső GDP-vel – szeretnénk meghatározni, úgy az egyes régiótípusok magyarázó ereje csekély. Ugyanakkor mégsem szabad úgy tekintenünk e régiótípusokra, mint amelyek egységes fejlesztése nem járul hozzá a területi kohézió elősegítéséhez, ugyanis a 4. fejezetben leírtak rávilágítanak, hogy egyes régiótípusoknak speciális problémákkal és kihívásokkal küzdenek, amelyek bár sokszor nem jelennek meg a gazdasági fejlettség indikátorának értékében, ám igen súlyos társadalmi-gazdasági hatásai vannak.

Az egyes régiótípusok jellemzőinek feltárása során megállapításra került, hogy kedvezőtlen társadalmi-gazdasági átlagértékekkel a döntően rurális, a ritkán lakott, a sziget, a tengerentúli, a hegyvidéki, valamint a külső határ menti régiók bírnak. Ugyanakkor a legtöbb régiótípusnál jelentős belső eltéréseket találunk. Egységesnek csupán a tengerentúli (azaz legkülső) és a ritkán lakott régiók bizonyultak: periférikus helyzetük mellett előbbiek gazdasági lemaradással és magas munkanélküliséggel küzdenek, míg utóbbiak komoly demográfiai kihívásokkal szembesülnek. Továbbá, bár a területi egyenlőtlenségi mutatók magasak voltak a külső határ menti térségeknél, azonban ez csupán pár outlier-régióinak és a régiótípusra jellemző alacsony átlagértékeknek volt a következménye. E régiótípusok tehát a rendelkezésre álló statisztikai adatok alapján érdemesek arra, hogy külön jogcímen támogatáshoz jussanak és fejlesszék őket. Tekintettel arra, hogy e régiótípusokat a 2014–2020-as költségvetési időszakban (részben) külön támogatta az európai regionális politika, így megállapíthatjuk, hogy e téren jól jártak el a döntéshozók.

A többi régiótípus esetén a jelentős belső eltérések mellett megállapíthatunk egyes, makro-regionális szinten együvé tartozó részcsoportokat, amelyek egységesen kedvezőtlen helyzetűnek bizonyultak: így a tengerparti régiókon belül a nemzetközi migrációnak és a klímaváltozás hatásainak leginkább kitett, nagymértékű munkanélküliséggel küzdő Földközi-tenger partvidéke és szigetei emelhetők ki, míg a hegységekhez kapcsolódóan a munkanélküliség – gazdasági fejletlenség – elvándorlás jellemzőkkel leírható Kárpátok és a Balkán-félsziget hegyvidékei szorulhatnak célzott támogatásra. Esetükben mindenképp megfontolásra érdemes a már létező makro-régiók és területi együttműködések további támogatása, hatáskörük növelése.

Összességében tehát európai szinten ismételten érdemes lenne erősíteni az egyes régiótípusok, valamint makro-regionális együttműködések szerepét, és a gazdasági lemaradás mellett más típusú (társadalmi, környezeti) egyenlőtlenségek oldása ismételten növekedő szerepet kaphatna. Mindehhez az adott régiótípusra, vagy makro-régióra különösen jellemző problémákhoz, kihívásokhoz kapcsolódó célzott fejlesztések lehetnek jó eszközök, amelyekben a helyi munkaerőpiacok erősítése, valamint a környezeti-társadalmi-gazdasági sokkhatásokkal (pl. klímaváltozás, gazdasági válság, migrációs krízis, járvány) szembeni reziliencia növelése ajánlott. Továbbá ismételten felvetődik annak szükségessége, hogy a fejletlenség merev, GDP-alapú meghatározása oldódjon a regionális politikában.

Köszönetnyilvánítás

A tanulmány az Információs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-2 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának szakmai támogatásával készült.

IGARI ANDRÁS

HÉTFÁ Kutatóintézet, ELTE TTK Regionális Tudományi Tanszék, Budapest
andris.igari@gmail.com

IRODALOM

- BARANYAI N.–LUX G. 2014: Upper Silesia: The revival of a traditional industrial region in Poland. – *Regional Statistics* 4. 2. pp. 126–144.
- CAMAGNI, R.–CAPELLO, R.–CARAGLIU, A.–TOPPETA, A. 2017: Quantification of the effects of legal and administrative border obstacles in land border regions. Publications Office of the European Union, Luxembourg. 37 p.
- CHRISTODOULOU, A.–CHRISTIDIS, P. 2018: Cross-border transport infrastructure in the EU: A methodology to assess the role of crossborder road networks. Publications Office of the European Union, Luxembourg. 70 p.
- ESPON 2010: CAEE – The case for agglomeration economies in Europe – Final Report. – European Observation Network for Territorial Development and Cohesion, Luxembourg. 60 p.
- ESPON 2011: Climate – Climate Change and Territorial Effects on Regions and Local Economies – Main Report – European Observation Network for Territorial Development and Cohesion, Luxembourg. 65 p.
- ESPON 2013a: GEOSPECS – European Perspective on Specific Types of Territories – Final Report – European Observation Network for Territorial Development and Cohesion, Luxembourg. 140 p.
- ESPON 2013b: SEMIGRA – Selective Migration and Unbalanced Sex Ratio in Rural Regions. – European Observation Network for Territorial Development and Cohesion, Luxembourg. 118 p.
- ESPON 2019: MIGRARE – Impacts of refugee flows to territorial development in Europe – Final Report. – European Observation Network for Territorial Development and Cohesion, Luxembourg. 108 p.
- EUR-LEX 2017: Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/2391 rendelete (2017. december 12.) az 1059/2003/EK rendelet területi tipológiák (Tercet) tekintetében történő módosításáról.
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017R2391&from=EN>; Letöltés ideje: 2021. 05. 14.
- Európai Bizottság s.a.: Interreg B – Transnational cooperation.
https://ec.europa.eu/regional_policy/hu/policy/cooperation/european-territorial/trans-national/; Letöltés ideje: 2021. 05. 14.
- Európai Bizottság 2015: Territorial Cooperation in Europe – A Historical Perspective. – Publications Office of the European Union, Luxembourg. 172 p.
- Európai Bizottság 2019: Interreg: European Territorial Cooperation.
https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/cooperation/european-territorial/; Letöltés ideje: 2021. 05. 14.
- EUROSTAT 2016: Urban Europe – Statistics on cities, towns and suburbs – 2016 edition. – Publications Office of European Union, Luxembourg. 283. p.
- EUROSTAT 2019: Methodological manual on territorial typologies – 2018 edition. – Publications Office of European Union, Luxembourg. 132 p.
- EUROSTAT 2021: Database. <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>; Letöltés ideje: 2021. 05. 14.
- GARCIA-LÓPEZ, M.-A.–MUÑOZ, I. 2013: Urban spatial structure, agglomeration economies, and economic growth in Barcelona: An intra-metropolitan perspective. – *Papers in Regional Science* 92. 3. pp. 515–535.
- GOULET, R. (szerk.) 2008: Az EU kohéziós politikája 1988-2008: Befektetés Európa jövőjébe. – *Inforegio Panorama* 9. 2. pp. 1–44.
- HENCZ M.–EGEDY T. 2017: Ember és vulkán: a Kanári-szigetek földrajza Tenerife és Fuerteventura példáján. – *Földrajzi Közlemények* 141. 4. pp. 334–355.
- HORVÁTH GY. 2001: Regionális támogatások az Európai Unióban. – Osiris Kiadó, Budapest. 357 p.
- IGARI A. 2018: A tengerparti régiók változó gazdasági szerepe a 21. századi Európában. – *Földrajzi Közlemények* 142. 3. pp. 177–188.
- IVÁN G. 2005: Regionális politika. In: KENDE T.–SZÜCS T. (szerk.): Bevezetés az Európai Unió politikáiba. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest. pp. 441–488.
- JAKOBI Á. 2005: Többváltozós lineáris regresszió az SPSS-ben. In: NEMES NAGY J. (szerk.): Regionális elemzési módszerek. ELTE Regionális Földrajzi Tanszék – MTA-ELTE Regionális Tudományi Kutatócsoport, Budapest. pp. 167–168.
- KOVÁCS Z. 2002: Néesség- és Településföldrajz. – Eötvös Kiadó, Budapest. 239 p.
- LUX G. 2017: A külföldi működő tőke által vezérelt iparfejlesztési modell és határai Közép-Európában. – *Tér és Társadalom* 31. 1. pp. 30–52.
- MÁTÉ É. 2017: Perforált régiók? – izolálódó térségek a Dél-Dunántúlon. – *Földrajzi Közlemények* 141. 2. pp. 164–178.
- MEZŐSI G.–BATA T.–BLANKA V.–LADÁNYI Zs. 2017: A klímaváltozás hatása a környezeti veszélyekre az Alföldön. – *Földrajzi Közlemények* 141. 1. pp. 60–70.
- NEMES NAGY J. (szerk.) 2005: Regionális elemzési módszerek. Regionális Tudományi Tanulmányok 10. ELTE Regionális Földrajzi Tanszék – MTA-ELTE Regionális Tudományi Kutatócsoport, Budapest. 284 p.
- NEMES NAGY J. 2009: Terek, helyek, régiók – A regionális tudomány alapjai. – Akadémiai Kiadó, Budapest. 350 p.

- NÉMETH N. 2005: Regressziószámítás a területi elemzésben. In: NEMES NAGY J. (szerk.): Regionális elemzési módszerek. Regionális Tudományi Tanulmányok 10. ELTE Regionális Földrajzi Tanszék – MTA-ELTE Regionális Tudományi Kutatócsoport, Budapest. pp. 151–166.
- NGM 2011: Az Európai Unió Területi Agendája 2020 – Egy sokszínű régiókból álló, befogadó, intelligens és fenntartható Európa felé.
<https://ngmszakmaiteruletek.kormany.hu/download/a/a4/b0000/Ter%C3%BCleti%20Agenda%202020.pdf>.
 Letöltés ideje: 2021. 05. 14.
- OECD (2018): Working Together for Local Integration of Migrants and Refugees. – Organisation for Economic Co-operation and Development, Párizs. 190 p.
- RECHNITZER J. 2016: Elmozdulások és törésvonalak Kelet-Közép-Európa térszerkezetében. – Tér és Társadalom 30. 4. pp. 36–53.
- SZABÓ P. 2006: A fejlettség makroregionális különbségeinek alakulása az Európai Unióban. – III. Magyar Földrajzi Konferencia, 2006.09.6-7. Budapest.
- SZABÓ P.–FARKAS M. 2012: A fejlettség különböző felfogásai és mérései Európában és Magyarországon. – Közép-Európai Közlemények 5. 1. pp. 86–101.
- SZABÓ P.–FARKAS M. 2014: Kelet-Közép-Európa térszerkezeti képe. – Tér és Társadalom 28. 2. pp. 67–86.
- SZABÓ P.–IGARI A.–KISS J. P. 2019: Pest megye és a kelet-közép-európai agglomerációk változó gazdasági jellemzői a 2010-es években. – Közép-Európai Közlemények 12. 2. pp. 9–34.
- SZEGEDI N. 2007: Nyugat-Közép-Európa. In: PROBÁLD F.–SZABÓ P. (szerk.): Európa regionális földrajza – Társadalomföldrajz. Eötvös Kiadó, Budapest. pp. 151–224.
- SZIRMAI V. 2017: Az új városi urbanizációs modell szocialista és/vagy globális természete. – Tér és Társadalom 31. 3. pp. 25–43.
- UNHCR 2019: Mediterranean Situation. <https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean>; Letöltés ideje: 2021. 05. 14.